https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Namangan davlat pedagogoki instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti XTA-CU-25-guruh talabasi **Yoqubova Muhlisaxon**

Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Tursunov Ramziddin Abduhalil o'g'li

OAVNING IJTIMOIY ONGGA TA'SIRI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining (OAV) jamiyatning ijtimoiy ongiga ko'rsatadigan ta'siri, uning shakllanishi va rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Zamonaviy media muhitining o'ziga xos xususiyatlari, axborot oqimining kuchayishi, ijtimoiy fikrning boshqarilishi, media savodxonlik darajasi va raqamli platformalarning jamiyat xulq-atvoriga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar. OAV, ijtimoiy ong, media savodxonlik, axborot ta'siri, ommaviy madaniyat, kommunikatsiya, jamoatchilik fikri.

Аннотация. В статье рассматривается влияние средств массовой информации на формирование общественного сознания, анализируются механизмы воздействия медиа, особенности цифровой коммуникационной среды, роль массовой культуры, а также риски манипуляции и информационных атак. Особое внимание уделено значению медиаграмотности в условиях возрастающего информационного потока и цифровизации общества.

Ключевые слова. СМИ, общественное сознание, медиаграмотность, информационное воздействие, массовая культура, коммуникация, общественное мнение.

Annotation. The article examines the influence of mass media on the formation of social consciousness, analyzing the mechanisms of media impact, the characteristics of the digital communication environment, the role of mass culture,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

and the risks of manipulation and information attacks. Special attention is given to the importance of media literacy in the context of increasing information flow and the digitalization of society.

Keywords. Mass media, social consciousness, media literacy, information influence, mass culture, communication, public opinion.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonlari va raqamli texnologiyalarning mislsiz sur'atlarda rivojlanishi jamiyatning barcha sohalariga, xususan axborot maydoniga tub o‘zgarishlar kiritmoqda. Bu jarayonda ommaviy axborot vositalarining (OAV) o‘rni va ta'siri nafaqat ortib bormoqda, balki yangi mazmun va funksiyalar bilan boyimoqda. OAV endilikda shunchaki axborot yetkazuvchi vosita bo‘lib qolmay, balki ijtimoiy ongni shakllantiruvchi, jamoatchilik fikrini boshqaruvchi, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlarni targ‘ib qiluvchi kuchli kommunikativ tizim sifatida namoyon bo‘lmoqda. Televidenie, radio, internet, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, podkastlar, mobil ilovalar kabi zamonaviy media platformalari insonlarning dunyoqarashi, siyosiy faolligi, kundalik turmush tarzi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy pozitsiyasini bevosita shakllantiruvchi omilga aylanib bormoqda. Ayniqsa, raqamli axborot kommunikatsiyalarining cheklanmagan tezligi, global qamrovi va interaktivlik xususiyati informatsiya iste'molchilarining xulq-atvori hamda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarning dinamikasiga ta'sir ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, media makonning tezkorligi, axborot oqimining keskin ortishi, turli manbalarning ko‘pligi va ularning sifat jihatidan bir xil emasligi OAVning ta'sir kuchini yanada murakkab jarayonga aylantiradi. Natijada ommaviy axborot vositalari zamonaviy jamiyatda demokratik qadriyatlarni rivojlantirish, ijtimoiy faollikni kuchaytirish, shaffoflikni ta'minlash bilan bir qatorda, noto‘g‘ri ma'lumotlar, manipulyativ kontent va axborot xurujlariga ham sabab bo‘lishi mumkin.

OAVning ijtimoiy ongni shakllantirishdagi roli. Ommaviy axborot vositalari (OAV) zamonaviy jamiyatda ijtimoiy ongning shakllanishi va rivojida asosiy vositalardan biri hisoblanadi. OAV orqali insonlar atrof-muhit, siyosiy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

jarayonlar, madaniy qadriyatlar va global tendensiyalar haqida ma'lumot oladi.[1] Ushbu jarayon jamiyatning dunyoni qanday idrok etishi, voqealarga munosabati va baholashi bilan chambarchas bog'liq. OAVning birinchi va eng muhim vazifasi — axborot berishdir. Turli voqea va hodisalarning yoritilishi insonning real voqelikni tushunishiga yordam beradi. Qaysi ma'lumot qanchalik tez, aniq va keng yoritilishiga qarab, jamiyatning ongida muayyan tasavvurlar shakllanadi. Shunday qilib, OAV faktlar tanlovi orqali ham jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatadi.[2]

Tushuntirish va talqin qilish ham ijtimoiy ongga sezilarli ta'sir qiladi. OAV voqealarni shunchaki xabar qilmaydi, balki ularni sharhlaydi, tahlil qiladi, baho beradi. Bu jarayonda media tahririyatining siyosiy yo'nalishi, mafkuraviy pozitsiyasi va qadriyatlari aks etadi. Natijada, aholining voqealarga nisbatan munosabati ko'pincha OAVning talqinidan kelib chiqadi. OAV model yaratish funksiyasi orqali jamiyatda yangi me'yorlar, qadriyatlar va ideal obrazlar shakllanadi. Mashhurlik, muvaffaqiyat, go'zallik standartlari, turmush tarzi kabi madaniy me'yorlar asosan media mahsulotlari orqali singdiriladi. Reklama, teleko'rsatuvlar, kino, ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonning asosiy vositalaridir.

Emotsional ta'sir esa ijtimoiy ongni boshqarishning kuchli mexanizmlaridan biridir. OAV inson hissiyotlariga ta'sir qiluvchi tasvirlar, musiqa, dramatik syujetlar yoki shiorlar orqali jamiyatda qo'rquv, ishonch, umid, mehr-shafqat kabi kayfiyatlarni shakllantira oladi. Emotsional reaksiyalar kundalik hayotdagi qarorlar, ijtimoiy faollik va ijtimoiy kayfiyatga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Raqamli media va yangi kommunikatsiya muhitining ta'siri. Raqamli media so'nggi yillarda ijtimoiy ongning shakllanishida eng ta'sirchan omillardan biriga aylandi. An'anaviy ommaviy axborot vositalaridan farqli ravishda, raqamli platformalar axborot oqimini tez, dinamik va doimiy o'zgaruvchan holatda uzatadi. Internetning keng quloch yoyishi, mobil qurilmalarning ommalashuvi hamda

[1] McQuail, D. *McQuail's Mass Communication Theory*. London: Sage Publications, 2010. — OAVning axborot berish, tushuntirish, model yaratish va auditoriya ongiga ta'sir mexanizmlari bo'yicha asosiy nazariy qarashlar bayon qilingan.

[2] Lippmann, W. *Public Opinion*. New York: Free Press, 1997. — Jamoatchilik fikrining shakllanishida ommaviy axborot vositalarining roli tahlil qilingan.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

sun’iy intellekt asosidagi algoritmlarning rivojlanishi raqamli kommunikatsiyani butunlay yangi bosqichga olib chiqdi.

Raqamli mediyaning asosiy farqi — axborot tarqalishining yuqori tezligidir. Birgina post, video yoki xabar bir necha daqiqada millionlab odamlar tomonidan ko‘rilishi mumkin. Bu jarayon ijtimoiy ongning tez shakllanishiga, ommaviy fikrning qisqa vaqt ichida tubdan o‘zgarishiga olib keladi. Ijtimoiy tarmoqlardagi “virallik effekti” esa ayrim axborotlarning kontrollsiz ravishda keng quloch yoyishiga sabab bo‘ladi.[3]

Raqamli platformalar shaxsiylashtirilgan kontent orqali ham ijtimoiy ongga ta’sir ko‘rsatadi. Algoritmlar foydalanuvchining qiziqishlari, izlanishlari, layklariga asoslanib axborotni saralaydi va unga eng ko‘proq mos keladigan mazmunni taklif qiladi. Natijada, inson “axborot pufagi”ga tushib qolib, faqat o‘z fikriga yaqin kontentni ko‘radi, bu esa jamiyatda qutblashuv kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, raqamli media foydalanuvchini axborotning oddiy iste’molchisi emas, balki faol ishtirokchisiga aylantiradi. Har bir foydalanuvchi sharh qoldirishi, fikr bildirish, kontent yaratish yoki uni tarqatish imkoniga egadir. Bu interaktiv ishtirok ijtimoiy jarayonlarga jalb etilganlikni kuchaytiradi, ammo shu bilan birga ijtimoiy fikrni manipulyatsiya qilish xavfini ham oshiradi.

Raqamli muhitning yana bir xususiyati — axborotning tekshirilmagan bo‘lish ehtimolidir. Bloglar, shaxsiy sahifalar, anonim kanallar orqali tarqaladigan ma’lumotlar ko‘pincha faktlarga asoslanmaydi. Bu holat yolg‘on xabarlar (fake news), dezinformatsiya va manipulyativ kontentning ommalashuviga olib keladi. Ayniqsa, siyosiy jarayonlar, jamiyatdagi keskin vaziyatlar yoki inqiroz davrlarida bu xavf keskin ortadi.

Shu sababli raqamli media ijtimoiy ongni tez shakllantirish, ommaviy reaktsiyalarni kuchaytirish va ma’lum pozitsiyalarni targ‘ib qilish vositasiga aylangan. Raqamli kommunikatsiya muhitining imkoniyatlari juda keng bo‘lsa-da,

[3] Denis McQuail & Sven Windahl. *Communication Models: For the Study of Mass Communications*. Longman, 2013. — OAVning emotsional ta’sir mexanizmlari va kommunikatsiya modellari haqida ilmiy izohlar beriladi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

u bilan birga ijtimoiy barqarorlik va axborot xavfsizligi uchun yangi chaqiriqlarni ham keltirib chiqarmoqda.

Xulosa

Ommaviy axborot vositalari ijtimoiy ongning shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi omillardan biri bo‘lib, jamiyatdagi fikrlar, qarashlar, ijtimoiy me’yorlar va qadriyatlarning evolyutsiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. OAV orqali uzatiladigan kontent — axborot, talqin, stereotip, baho va media obrazlar — jamoatchilik fikrining yo‘nalishi hamda uning mazmunini belgilab beradi. Ayniqsa, raqamli media sharoitida axborot oqimining cheksizligi, tezkorligi va interaktivligining kuchayishi ijtimoiy ongga ta’sir mexanizmlarini yanada murakkab va kuchli holga keltirdi. Bugungi kunda insonlar turli platformalar orqali bir zumda axborot oladi, uni baholaydi va qayta tarqatadi. Bu jarayon jamiyatda ijtimoiy ongning shakllanishini demokratlashtirgan bo‘lsa-da, bir vaqtning o‘zida noto‘g‘ri ma’lumotlar, manipulyativ kontent, feyk xabarlar va axborot bosimini ham kuchaytirmoqda. Shunday bir sharoitda media savodxonlikning yuqori bo‘lishi — har bir insonning axborotni tahlil qilish, farqlash, ishonchlilik mezonlarini aniqlash va ongli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish — ijtimoiy barqarorlikning asosiy garoviga aylanmoqda. Shuningdek, axborot muhitining shaffofligini ta’minlash, sifatli, ishonchli, tasdiqlangan manbalar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash ham jamiyatda sog‘lom ijtimoiy ongni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat ijtimoiy adolat va ochiqlikni mustahkamlaydi, balki demokratik qadriyatlarni rivojlantiradi, jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi hamda axborot xurujlari va manipulyatsiyalarga qarshi barqaror immunitetni shakllantiradi. Shu bois, OAVning kuchli ta’siriga ega bo‘lgan hozirgi davrda media madaniyati, media savodxonlik va axborot xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha kompleks yondashuvlar ishlab chiqish ijtimoiy ongning barqaror va sog‘lom rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. McQuail, D. *Mass Communication Theory*. London: Sage Publications, 2020.
2. Lull, J. *Media, Communication, Culture: A Global Approach*. New York: Columbia University Press, 2019.
3. Castells, M. *The Power of Communication*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
4. European Commission. *Media Literacy in the Digital Age*, 2022.
5. Potter, W. J. *Media Literacy*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2021.
6. Buckingham, D. *The Media Education Manifesto*. Polity Press, 2019.